

РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

СТВОРЕННЯ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ
ДЛЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВCREATION OF EDUCATIONAL-INFORMATIONAL SPACE
FOR FORMATION OF SOCIAL ACTIVITY OF STUDENTS

У статті розкриваються особливості створення освітньо-інформаційного простору, спрямованого на формування соціальної активності учнів у закладах загальної середньої освіти. Зокрема, розглядається структура, особливості функціонування, напрями розвитку освітньо-інформаційного простору. Особлива увага звертається на нову форму самоврядування – учнівський менеджмент. Проаналізовано ефективність створеного освітньо-інформаційного простору для формування соціальної активності учнів.

Ключові слова: освітньо-інформаційний простір, соціальна активність учнів, учнівський менеджмент.

В статье раскрываются особенности создания образовательно-информационного пространства, направленного на формирование социальной активности учащихся в учреждениях общего среднего образования. В частности, рассматривается структура, особенности функционирования, направления развития образовательно-информационного пространства. Особое

внимание обращается на новую форму самоуправления – ученический менеджмент. Проанализирована эффективность созданного образовательно-информационного пространства для формирования социальной активности учащихся.

Ключевые слова: образовательно-информационное пространство, социальная активность учащихся, ученический менеджмент.

The article reveals the peculiarities of creation of educational and informational space aimed at forming social activity of students in institutions of general secondary education. In particular, the structure, features of functioning, directions of development of the educational and informational space are considered. Particular attention is drawn to the new form of self-government – student management. The effectiveness of the created educational and informational space for formation of social activity of students is analyzed.

Key words: educational and informational space, social activity of students, student's management.

УДК 373.6

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085.2019.12-1.31>

Булавенко С.Д.,

канд. пед. наук, докторант

Інституту проблем виховання

Національної академії педагогічних наук України

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни, що відбуваються у сучасному українському суспільстві останніми роками, висувають високі вимоги до рівня соціалізації особистості. Рухливість і мінливість соціуму викликають необхідність активної взаємодії й реформатування особистості. Варто зазначити, що актуальність проблеми формування соціальної активності молодого покоління зумовлена особливостями української держави й суспільства, її традиціями й перспективами розвитку, специфікою сучасного освітнього простору, а також особистісними потребами школярів.

Формування особистості протягом усіх років її активного життя відбувається серед людей, що володіють певним потенціалом соціальної активності, яка через складність своєї структури може мати безліч проявів і починається з цілісного сприйняття людиною світу й себе в ньому, що неодноразово підтверджувалося результатами досліджень, проведеними серед учнів закладів загальної середньої освіти [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування соціальної активності особистості у своїх працях висвітлювали С.В. Абрамова, І.Д. Бех, Т.І. Богданова, О.В. Варецька, В.П. Вдовиченко, Л.В. Канішевська, Л.В. Корінна, В.А. Ксюковський, О.М. Любарська, Л.В. Манчу-

ленко, Л.М. Назаренко, В.Г. Панок, Ю.А. Привалов, Н.Є. Ситнікова та ін. Проте цілісно формування соціальної активності учнів у закладах загальної середньої освіти не розглядалось.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз нормативно-правового поля свідчить про те, що в законодавстві не приділяється досить уваги питанням виховання загалом та формуванню соціальної активності учнів зокрема. Вони порушуються лише в контексті освіти, яка нині намагається вирішувати проблеми виховання молодого покоління. У процесі теоретичного аналізу наукових джерел та періодичних видань було з'ясовано, що цілісно проблема формування соціально активної особистості в умовах становлення ринкових відносин не розглядалась, оскільки більшість досліджень проводилася лише стосовно старшокласників (10–11 класів), і в основному розглядалися окремі аспекти соціально-економічної освіти учнівської молоді.

Метою статі є ознайомлення з особливостями створення освітньо-інформаційного простору, спрямованого на формування соціальної активності учнів у закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Під час експериментальної роботи в закладах загальної середньої освіти Чернігівської області (Ніжинській

гімназії № 3, Ніжинських ЗОШ I–III ст. № 2 та 11, Варвинському ліцею № 2, Срібнянській ЗОШ I–III ст., Чернігівських ЗОШ I–III ст. № 3 та 19) нами було створено освітньо-інформаційний простір (ОІП), спрямований на формування соціальної активності учнів та уточнено низку наукових понять.

Освітньо-інформаційний простір нами визначено як: педагогічно доцільне організоване середовище, де відбувається систематична взаємодія педагога, дитини й батьків, у результаті якої формуються нові способи життєдіяльності індивіда, які сприяють розвитку соціальної активності, а також розкривається весь особистісний потенціал учня, тобто його здатність примножувати свої внутрішні резерви, розвиватися, ефективно взаємодіяти в соціопрродному оточенні.

Як свідчать результати ретроспективного аналізу проблеми, специфічною особливістю освітньо-інформаційного простору в навчальному закладі є наявність у цьому об'єкті двох предметів перетворення. Це шкільне середовище та діяльність учнів з його освоєння у процесі взаємодії [4]. Відповідно, освітньо-інформаційний простір у ЗЗСО ми змоделювали за двома системами координат – щодо освітнього закладу й щодо учнів.

Зміст функціонування моделі ОІП полягає в організації та забезпеченні впливу сприятливого освітнього середовища на процес формування соціально активної особистості. ОІП включає три модулі-складники моделі формування соціально активної особистості: фізичний, психологічний та інтелектуальний. До фізичного модуля входять: інформаційний центр, соціально-освітні програми, робочі місця адміністраторів та вчителів, технічні засоби та мультимедіа, предметні кабінети, кабінети інформатики, консультпункт, програмне забезпечення, внутрішньошкільний Інтернет, сайт ЗЗСО, кімната друзів, соціально-освітні програми, матеріали учнівського менеджменту тощо. Психологічний модуль включає діагностичний інструментарій, психологічний супровід та консультації. Інтелектуальний модуль складається з учасників освітнього процесу в ЗЗСО.

Для освітньо-інформаційного простору школи властиві: багатофункціональність, цілісність, модульність, полісуб'єктна спрямованість, багаторівневність.

Багатофункціональність означає, що ОІП має виконувати різні функції: науково-методичне забезпечення освітнього процесу (розробку, зберігання і використання навчальних програм, методичних рекомендацій проведення уроків, сценаріїв уроків і позакласних заходів, дидактичних матеріалів тощо); створення баз даних ЗЗСО, що включають результати моніторингу якості освітнього процесу; педагогічний супровід процесу навчання учнів (надання матеріалів уроків, додаткової інформації для зацікавлених, додаткових матеріалів для підготовки до контрольних робіт,

тестів ЗНО та ДПА тощо); організація дистанційного навчання дітей, які не мають можливості за станом здоров'я відвідувати навчальний заклад та обдарованих дітей; організація віртуального спілкування членів колективу освітнього закладу (з батьками учнів, педагогів один з одним, з учнями, учнів між собою). Можливості ОІП спрямовуються на залучення батьків до освітнього процесу школи, підвищенню їхньої культури в галузі виховання, обговорення і вирішення важливих проблем у житті ЗЗСО; накопичення і поширення педагогічного досвіду. Підвищення кваліфікації педагогів; зв'язок з громадськістю, формування позитивного іміджу навчального закладу [2].

Цілісність ОІП пов'язана з необхідністю освітньо-інформаційної підтримки цілісного освітнього процесу, виконання нею функцій, що забезпечують нормальне функціонування його в навчальному закладі. Разом із тим цілісність виступає в єдності з модульністю. Відповідно до виконуваних функцій можна виділити модулі: науково-методичного забезпечення навчального процесу, педагогічного супроводу навчального процесу, моніторингу якості освіти тощо.

Багаторівнева модель ОІП за правилами доступу виглядає таким чином: 1-й рівень – батьки (обмежений доступ до всіх інформаційних ресурсів школи, не мають доступу до технологічних ресурсів); 2-й рівень – учні (повний доступ до всіх освітніх інформаційних ресурсів, немає доступу до адміністративних, методичних, інформаційних і до технологічних ресурсів); 3-й рівень – учитель (повний доступ до всіх освітньо-методичних інформаційних ресурсів, обмежений – до адміністративних, технологічних і інформаційних ресурсів); 4-й рівень – адміністрація (повний доступ до всіх інформаційних ресурсів і обмежений – до технологічних ресурсів); 5-й рівень – адміністратор ОІП, директор (повний доступ до всіх ресурсів) [2].

Частиною такого простору є програмні засоби, які зосереджені в створеному ОІП школи. Адже освітньо-інформаційний простір на рівні ЗЗСО забезпечує обмін потоками інформації між усіма учасниками освітнього процесу всередині самої школи, а також обмін інформацією із зовнішніми структурами – освітніми установами, бібліотеками, навчальними й інформаційними центрами та іншими організаціями.

ОІП забезпечує: активну інформаційну взаємодію між учителями, учнями та інформаційними ресурсами предметних галузей, у тому числі створеними на базі засобів ІКТ, орієнтованими на оперування цими ресурсами, і здійснення дослідницької, експериментальної та пошукової діяльності учнів; функціонування організаційно-методичних та управлінських структур школи.

Розвиток освітньо-інформаційного простору можливий лише за умови інтенсивного запрова-

дження інформаційно-комунікаційних технологій в управлінську та навчально-виховну діяльність закладу загальної середньої освіти [2]. Ми визначили два напрями цієї роботи: впровадження інформаційних технологій в управлінську діяльність школи; комп'ютеризація навчального процесу та виховної роботи закладу. Перший із зазначених напрямів передбачає забезпечення оптимальних умов автоматизації робочих місць учасників освітнього процесу та використання ними програмного забезпечення, що систематизує роботу адміністрації, секретаря, психолога, соціального педагога, учителів тощо. Другий напрям – це апробація та впровадження в навчальний процес електронних засобів навчання, розробка та застосування електронного супроводу навчальних занять, робота з текстовими програмними засобами та тими, які використовуються в позакласній та виховній роботі.

Доступ усіх учасників управління до інформаційного середовища ЗЗСО в будь-який час зі свого робочого місця стає можливим завдяки мережі Інтернет: без паролів – загальнодоступна і для учнів, і для вчителів та окрема мережа для вчителів та адміністрації (вони мають пароль). Завдяки цьому накопичена інформація стає актуальною, спрощується її аналіз, у зв'язку зі своєчасним внесенням інформації до банку даних про освітній заклад полегшується ведення статистики, процедур атестації, контролю контингенту, створення єдиного банку кадрів та освітніх програм тощо. Освітньо-інформаційна система школи дає змогу: узагальнити інформаційні потоки; класифікувати всю інформацію; забезпечити доступ до центральних баз даних; забезпечити обмін інформацією.

Створений ОІП дає змогу реалізувати модель формування соціально активної особистості, яка включає: цільовий, змістовий, методичний та діагностичний блоки. Цільовий блок включає мету, завдання та принципи структурно-функціональної моделі. Теоретико-методологічна основа моделі формування соціально активної особистості включає особистісно-орієнтований, діяльнісний і системний підходи. Змістовний блок реалізується за допомогою взаємовпливу та взаємозбагачення інформаційного забезпечення і змісту навчальних дисциплін, які спрямовані на ефективний різнобічний розвиток школярів; вироблення в учнів знань, умінь і навичок, що дадуть їм змогу стати громадянами з активною життєвою позицією, здійснити правильний вибір майбутньої професії, віднайти свою нішу в суспільстві [2].

Освітньо-інформаційними ресурсами формування соціально активної особистості є: освітня діяльність, інформаційно-методична діяльність, науково-практична діяльність, адміністративно-господарча діяльність, культурно-просвітницька діяльність, профорієнтаційна діяльність [2].

Методичний блок моделі формування соціально активної особистості вимагає впровадження раціональних методів, засобів та форм навчання. Учителями школи в навчально-виховний процес впроваджуються різноманітні інноваційні, інформаційні та інтерактивні технології.

Під час експериментальної роботи модернізовано учнівське самоврядування у формі менеджменту. Учніський менеджмент – це сукупність управлінських та самоуправлінських прав та обов'язків дитини, які вона погодилась на себе прийняти. Це дало змогу школярам розширити свої повноваження та зайняти більш активну позицію щодо управління учнівським колективом.

Основним завданням учнівського менеджменту є колективна організаторська діяльність, яка передбачає участь кожного з активу учнів у всіх етапах циклу управління. У колективній організаторській діяльності суб'єктом учнівського менеджменту є весь дитячий колектив ЗЗСО. Механізмом включення кожного з активістів у виконання владних функцій є опора на постійно діючі відділи учнівського менеджменту, а також тимчасові об'єднання вихованців для виконання певних справ з циклічною зміною тих, хто виконує керівні ролі. Такий алгоритм колективної організаторської діяльності простий і швидко засвоюється учнями в процесі спільної діяльності. Для успішної роботи активістів учнівського менеджменту нами розроблений спеціальний курс тренінгів «Школа креативного менеджера», який сприяє формуванню в учнів управлінських знань, умінь і навичок.

Проведений моніторинг виявив, що школярі вважають, що впровадження учнівського менеджменту в школи дало змогу: набути навичок спілкування у режимі реального часу; виробити особисту відповідальність; набути навичок вести офіційну документацію; сформувані управлінські вміння; сформувані і згуртувані класні учнівські колективи; виявити лідерів; набути навичок вести дискусію, діалог, публічно виступати, захищати проекти.

Учителі вважають: розвиток таланту й творчості дітей стимулюють професійне зростання вчителя; учнівський менеджмент став прекрасним засобом формування соціальної активності школярів; учнівський менеджмент сприяв виробленню необхідних навичок соціальної взаємодії, вміння підкорятися загальній колективній дисципліні, але при цьому вміти відстоювати власні права, співвідносити особисте і суспільне, акцентувати пріоритети; набуття навичок менеджменту дало змогу учням взяти на себе частину управлінських функцій; діти шляхом участі в учнівському менеджменті сформували необхідні комунікативні навички, розвинули партнерські і лідерські якості; широкое залучення дітей до життєдіяльності школи позитивно вплинуло на якість освіти в цілому.

Батьки вважають, що учнівський менеджмент сприяє: підвищенню рівня вихованості дітей; забезпеченню захисту від негативних явищ (наркоманії, алкоголізму, бездоглядності); сприяв саморозвитку та самоорганізованості дітей; надав допомогу у виборі професії.

Варто відзначити, що самоорганізація, що є основою учнівського менеджменту, дала можливість школярам органічно зрозуміти і прийняти систему цивільних взаємин у суспільстві, сприяла виробленню навичок соціальної взаємодії, закріпила вміння виконувати взяті на себе зобов'язання, підпорядковуватися колективній дисципліні і водночас відстоювати власні права, розставляти акценти між особистими інтересами і груповими або громадськими [1]. Отже, учнівський менеджмент є не спеціальною «діяльністю з управління», а способом організації спільної і самостійної діяльності, що забезпечує динаміку демократичних відносин в освітньому середовищі, що визначає можливості самоактуалізації, громадянського самовизначення та соціальної активності учнів.

Узагальнені результати діагностики свідчать про ефективність проведеної дослідно-експериментальної роботи. Так, порівняння результатів розвитку соціальної активності особистості учнів початкових класів показує, що в експериментальній групі середньостатистичні показники вищі на 33,4% від аналогічних показників у школярів із високим рівнем розвитку контрольної групи, нижчі на 14,1% – із середнім і на 19,3% – із низьким рівнем розвитку такої сфери особистості. В експериментальній групі основної школи кількість учнів із високим рівнем розвитку соціальної активності на 27,7% більша, із середнім рівнем – на 7,0% більша, а з низьким рівнем відповідно на

30,7% менша, ніж у контрольній групі. За середньостатистичними показниками кількість школярів старшої школи експериментальної групи з високим рівнем розвитку соціальної активності на 31,4% більша, ніж у контрольній групі; із достатнім рівнем на – 9,8% більша, а кількість випускників експериментальної групи на середньому та низькому рівнях відповідно на 27,2 % і 14,3% менша, ніж у контрольній групі.

Висновки. Отже, формування соціально активної особистості стало можливим за умови створення ОІП, в основі якого лежить спеціально організована система навчання і виховання учнів. Також варто зазначити, що для досягнення поставленої мети необхідно удосконалити систему управління навчальним закладом, адже створення і використання нових алгоритмів управління підсистемами навчальних закладів є одним із напрямів вирішення цієї проблеми. Проведена дослідно-експериментальна робота доводить необхідність формування в дітей соціальної активності, тому варто продовжити глибше й ширше вивчати зазначену проблему.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Байрамова М. Технології учнівського самоврядування / Байрамова М., Дзюбук А., Дзюбук В. Директор школи. 2003. № 15, 16. С. 11–13; С. 11–12.
2. Булавенко С.Д., Коваленко Є.І. Формування соціальної активності учнів : навчально-методичний посібник. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2018. 224 с.
3. Канішевська Л.В. Виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : монографія. Київ : ХмЦНП, 2011. 368 с.
4. Красовицький М.Ю. Виховна робота в школі: досвід і проблеми. Київ : Освіта, 1992. 354 с.